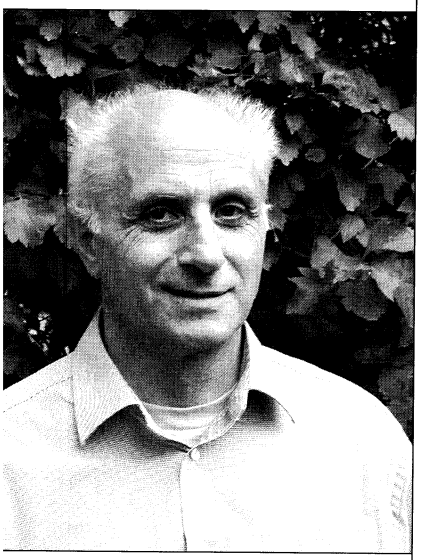

Korporatism och bostadsregimer

av Jim Kemeny

Jim Kemeny är professor i sociologi vid Institutet för bostads- och urbanforskning, Uppsala universitet. Utgivna böcker inkluderar *The Myth of Home Ownership, Housing and Social Theory* samt *From Public Housing to the Social Market* (alla utgivna av Routledge). Angränsande forskningsområden inkluderar maktteori, social konstruktionism och kunskapssociologi.

UTBILDNING, VÅRD, SOCIALFÖRSÄKRING och boende utgör välfärdstatens fyra grundpelare. Torgersen (1987) beskriver bostadssektorn som välfärdstatens vacklande pelare — "the wobbly pillar under the welfare state" — därför att bostaden i långt större utsträckning än utbildning, vård och socialförsäkring är en marknadsvara och styrs av marknadskrafter. Bostadens tvetydiga ställning mellan stat och marknad gör att välfärdsforskare tenderar att fokusera på en eller flera av de andra pelarna medan bostadspelaren får mindre uppmärksamhet (Torgersen, 1987 s. 117; Wilensky, 1975 ss. 7-9).

På grund av bostadens grenslande mellan stat och marknad är det sannolikt att partsintressen är mer framträdande inom bostadsmarknaden än inom andra välfärdssektorer. Bostadsmarknaden speglar därför maktbalansen mellan olika intressegrupper särkilt tydligt, i synnerhet i jämförelse med andra viktiga välfärdssektorer där marknaden fortfarande spelar en mycket mer begränsad roll.

Bostadens och boendets marknadsberoende gör alltså sektorn synnerligen intressant för maktstudier inom välfärdsforskning. I

denna artikel behandlas bostadssektorns plats i välfärdsystemet med betoning på maktdimensionen. Den inleds med en kartläggning av skillnaderna mellan integrerade hyresmarknader och dualistiska hyressystem. Sedan följer en granskning av Esping-Andersens tes presenterad i Three worlds of welfare capitalism (1990) med fokus på hans regimbegrepp och hans tillämpning av korporatistisk teori. Granskningen pekar på ett tydligt samband mellan länder med en integrerad hyresmarknad och länder som av ledande korporatismen teoretiker betraktas som praktexempel på samhällen med en korporatistisk maktstruktur.

Partsintressen är mer framträdande inom bostadsmarknaden än inom andra välfärdssektorer.

Dualistiska hyressystem kontra integrerade hyresmarknader

När man rangordnar länder enligt andelen bostäder med äganderätt blir det uppenbart att procenten äganderätt *inte* återspeglar ländernas relativa välstånd, inte ens om man utesluter låg-urbaniserade länder där ibland över 90 procent av befolkningen på landsbygden äger sina bostäder (Kemeny, 1981 tabell 1.1; Stephens, Burns och MacKay, 2003, tabell1). En närmare granskning av rika länder med låg andel äganderätt avslöjar utmärkande strukturella egenskaper hos hyressektorns uppbyggnad. Bostads försörjning enligt självkostnadsprincipen hålls utanför den öppna hyresmarknaden i engelsktalande länder och även i några skandinaviska länder — Norge, Finland och Island — samt i ett antal andra länder. Detta åstadkommer man genom att ringa in den i en förstatligad och icke-marknadsmässig fattig hyressektor. I Tyskland, Sverige, Danmark, Nederländerna, Schweiz och Österrike är det precis tvärtom. I dessa länder har man i stället odlat självkostnadsföretagens ekonomiska styrka och försökt sammanfoga dem med den öppna hyresmarknaden.

Kemeny (1995) har givit dessa två modeller benämningen *det dualistiska hyressystemet* respektive *den integrerade hyresmarknaden*.

Det dualistiska hyressystemet är på grund av sin förekomst i alla engelsktalande länder det internationellt mest kända. Systemet kan betecknas som dualistiskt därför att man utifrån det som ursprungligen var en besittningsform (hyresrätt) skapar två olika hyresrättsbaserade besittningsformer — en privat vinstinriktad hyresrätt och en offentligägd självkostnadshyresrätt. Dessa två hyresrättsformer ges sedan helt skilda förutsättningar.

Med en *integrerad hyresmarknad* syftar man på en gradvis anpassning till hyresmarknaden av bostads försörjning enligt självkostnadsprincipen genom att skydda de nyetablerade självkostnadsbolagen och sedan inledda en lång men alltmer påtaglig nedtrappning och avveckling av subventioner och regleringar. Syftet är att förädla effektiva självkostnadsbostadsbolag för att dämpa marknadens hyresnivå, att vara normgivande för bostadsstandarden och att förebygga att bostadsbrist uppstår när privatkapital flyr hyresmarknaden för mer vinstgivande investeringar, till exempel i börsbubblor och export av vapen

under ett stort krig.[1]

Det som skiljer dessa två sätt att organisera hyresrätt är den roll som självkostnadssektorn tilldelas. På den integrerade hyresmarknaden är den tillgänglig för den stora allmänheten, det som vi i Sverige kallar för *allmännyttan*. I ett dualistiskt system däremot är självkostnadssektorn begränsad till de fattiga. Bengtsson och Kemeny (1997) ger denna form av offentligägda hyresrätter benämningen *särnytta* för att kontrastera den mot *allmännytta*, som är till för alla och inte bara för de fattiga.

Skillnaden mellan de två systemen summeras i tabell 1. Tabellen ska tolkas på följande sätt:

I det dualistiska hyressystemet finns två skilda besittningsformer med benämningen *hyresrätt*. Först utvecklas de och sedan hålls de i sär genom bostadspolitiska åtgärder. Ägaren till särnyttan — kommunen (till exempel i Storbritannien), delstaten (Australien) eller staten (Nya Zeeland) — ser till att särnyttan inte konkurrerar med vinstdrivande hyresrätt. Ju strängare denna princip genomförs desto mindre blir särnyttesektorn och desto fattigare blir dess hyresgäster.

Det finns stora variationer mellan länderna i förhållandet privat hyresrätt-särnytta. England och Irland har förhållandevis stora särnyttesektorer och bara en mycket liten privat hyresmarknad. I USA, Kanada, Australien och Nya Zeeland är det tvärtom.

I de två följande avsnitten diskuterars modellerna var för sig.

I det dualistiska hyressystemet, med vinstdrivande hyresrätt och oreglerad hyressättning, har hyresgästerna svagt eller obefintligt besittningsskydd. Bostadsförsörjning på självkostnadsbas

Tabell 1: Bostäders besittningsform i några länder (%)

1. Några länder med dualistiskt hyressystem

	Äganderätt	Privat Hyresrätt	Särnytta	Allmännytta
England	70	10	20	0
Irland	78	9	14	0
USA	70	25	5	0

2. Några länder med integrerad hyresmarknad

	Äganderätt	Privat Hyresrätt	Särnytta	Allmännytta
Tyskland	37	38	0	25
Danmark	52	25	0	18
Sverige	40	20	0	23

* För Sverige tillkommer 17 procent bostadsrätt, för Danmark 5 procent privata s k andelsboliger.
(Källa: Bengtsson och Kemeny, 1997 s.19)

hålls borta från hyresmarknaden genom att den förstatligas och styrs av ett byråkratiskt regelverk som begränsar allmän tillgänglighet till självkostnadsbeståndet.

Man upprättar helt enkelt en planekonomisk offentlig bostadssektor för att hyresmarknaden ska skyddas från den konkurrens som icke-vinstdrivande verksamhet kan tänkas bjuda. Den offentliga bostadssektorn har alla de förtecken som kännetecknar planekonomin i kommunistiska länder — kapitalsvält, eftersatt underhåll, hyressättning centralt bestämd av staten år för år utifrån statsbudgetens förutsättningar, behandling av hyresgäster som klienter i stället för som kunder, samt en byråkratisk och förmyndaraktig lägenhetsutdelning med sträng inkomstprövning.

Det är något av en paradox att den vinstdrivna hyresmarknaden, lovprisad av nyliberala ekonomer, hålls under armarna och bevaras tack vara att självkostnadshyresrätten förstatligas och utestängs från hyresmarknaden.

Integrerade hyresmarknader är mindre kända än det dualistiska hyressystemet och därför krävs här en mer ingående kartläggning. De har sitt ursprung i mellankrigstidens Tyskland, där man var angelägen om att undvika den ohämmade vinstmarknaden som skapade kaos under Weimarrepubliken å ena sidan, och å andra sidan den kommunistiska och fascistiska/nazistiska kommandoekonomin. Man ville åstadkomma en mellanform med både marknadens och rättstatens fördelar utan att belastas av deras nackdelar.

Principen är raka motsatsen till det dualistiska hyressystemet. Icke-vinstdrivande hyresrätt byggs upp och anpassas successivt till hyresmarknaden medan subventioner och reglering avtrappas tills självkostnadsbolag kan delta på den öppna hyresmarknaden som likvärdiga aktörer.

För att åstadkomma detta utvecklade en grupp tyska ekonomer och jurister en ekonomisk filosofi i ett informellt forskningsnätverk som fick benämningen *ordoliberalerna*. Gruppen hade sina egna seminarier och sin egen publikationserie (ett årsbok) och den ekonomiska modell som de utarbetade var ett praktiskt försök att undvika extremerna — både "kommandoekonomin" och "låtgåmarknaden". De kalladede denna lösning *die soziale Marktwirtschaft* (socialmarknaden) och döpte den till *der dritte Weg* (den tredje vägen).

Efter andra världskriget hamnade fler ordoliberaler i nyckelpositioner i det återuppbyggda federala Tyskland. Ludvig Erhardt, som först var ekonomiminister och sedan efterträdde Adenauer som förbundskansler, värvade flera ordoliberaler till Bonnadministrationen. Bland dessa var hans främste ekonomirådgivare den framstående ordoliberalen, Müller-Armack, som tidigare myntat begreppet *socialmarknaden*. Detta innebar att den sociala marknadspolitiken tillämpades i uppbyggnaden av flera delar av den raserade tyska ekonomin. Den tredje vägen låg till grund för det tyska undret men överlevde bara i några sektorer av ekonomin där storskalighet och internationell konkurrens var mindre fördelaktiga och då främst på bostadsmarknaden (se Kemeny, 1995b samt Kemeny, 1997 för vidare diskussion och referenser).

Den tredje vägens politik — i synnerhet när det gällde bostadsmarknaden — togs upp av

en del andra länder. Man ska komma i håg att under första hälften av 1900-talet var Tyskland som stormakt en viktig kulturell och idemässig inspirationskälla, i synnerhet för sina små västerländska grannländer.

De länder som förutom Tyskland har en integrerad hyresmarkad är Sverige, Danmark, Nederländerna, Schweiz och Österrike. Dessa länder kan alla betecknas som små västerländska länder, grannar till Tyskland. Det förfaller mig osannolikt att dessa länder skulle ha "adopterat" den integrerade hyresmarknaden av en tillfällighet. Spridningen av den tredje vägens bostadspolitik kan i just detta avseende förklaras med hjälp av diffusionsteori, även om man har inte kunnat spåra några direkta hänvisningar till den Tyska tredje vägen bland ledande svenska välfärdstatsbyggare under den tid då svensk bostadspolitik utformades. I stället lade Sverige beslag på det tyska begreppet och gjorde det till sitt. Detta är kanske inte så konstigt; efter andra världkrigets slut var det inte särskilt tilltalande att hänvisa till Tyskland som modell, särskilt inte i socialdemokratiska kretsar.[2]

Samtidigt utvecklade varje land sin egen version av den integrerade hyresmarknaden. Andelen självkostnadsaktörer varierar kraftigt, från under 20 procent i Schweiz till 80 procent i Nederländerna. I de tyskspråkiga länderna och i synnerhet i Tyskland och Schweiz satsade man på en mångfald av självkostnadsförsörjare — kooperativ hyresrätt, kommuner, privatägda stiftelser, bolag med begränsad vinst (*limited-profit companies*) med mera.[3]

I Nederländerna och Danmark litade man i stället på en enhetlig lösning genom att hyresbostadsförsöjning med självkostnad ordnades av privatägda bostadsstiftelser. I Danmark har dessa stiftelser dessutom ett starkt inslag av hyresgästinflytande. I Sverige valde man också en enhetlig lösning, men i stället för privatägda bostadsstiftelser med direkt hyresgästinflytande satsade man på kommunägda bostadsbolag.[4] Medborgarinflytandet uttryckas genom utövandet av rösträtt i främst kommunala val.

Det finns således två korsande sätt att klassificiera integrerade hyresmarknader.

1. Mångfald *versus* enhetlighet. Enligt ordoliberala principer ska det helst finnas många olika typer av aktörer på en socialmarknad som det gör i länder med en mångfald av olika självkostnadsförsörjare (Tyskland, Schweiz och i mindre mån Österrike). Men det finns också länder med en i stort sett enhetlig självkostnadssektor när det gäller ägare/försöjare (Sverige, Nederländerna och Danmark)

2. Självkostnadssektorer som *dominerar*, *leder* eller bara *påverkar* hyresmarknaden.

(a) *Självkostnadssektorn dominerar.* I länder där självkostnadsverksamheten är omfattande spelar den en *dominerande* roll på hyresmarknaden. I en sådan hyresmarknad är självkostnadshyror lika med marknadshyror. Det enda exemplet på detta är Nederländerna där självkostnadssektorn utgör 80 procent av hyresmarknaden.

(b) *Självkostnadssektorn leder.* I länder där självkostnadsverksamheten är ungefär i jämvikt med den vinstdrivande verksamheten gör att är självkostnadsverksamheten tillräckligt stark för att kunna spela en *ledande* roll på hyresmarknaden (Sverige och Danmark kan räknas till denna

kategori). I en sådan hyresmarknad brukar vinstdrivande hyror följa efter självkostnadshyror, även om det lätt uppstår skillnader på grund av en kvarstående ojämn spridning av beståndet.[5]

(c) Självkostnadssektorn påverkar. Länder där självkostnadsverksamheten utgör en liten andel av beståndet gör att de bara kan ha en *påverkande* roll på hyresmarknaden (Tyskland och Schweiz räknas i denna kategori, med som mest en fjärdedel av hyresbeståndet). I en sådan hyresmarknad kan självkostnadsverksamhet bara ha en dämpande effekt på vinstdrivna marknadshyror.

Självkostnadssektorn kan också ha en konkurrensmässig inverkan på hyresmarknaden i andra avseenden än hyressättningen. Några exempel är förstärkning av besittningsskyddet, att vara normgivande för hyresgästernas autonomi och att upprätthålla en god bostadsstandard. Men för att kunna agera på ett effektivt marknadsmässigt sätt gentemot vinstdrivande hyresbolag krävs att självkostnadsaktörerna är ekonomiskt starka. De ska helst ha uppnått en hög nivå av soliditet och de ska äga ett bestånd som täcker hela hyresmarknaden när det gäller lägenhetsstorlek, bostadstyp, stadsdel, hyresgästernas sociala bakgrund (till exempel, klass, hushållstyp och ålder).

Därför är uppbyggnaden av självkostnadssektorn av avgörande betydelse för att på sikt kunna uppnå maximal effektivitet. Detta är ingenting som händer av sig själv. Det krävs långsiktiga satsningar och sektorn måste förädlas tills det blir tillräckligt många bostäder av olika ålder med någorlunda jämn spridning av beståndet över olika stadsdelar, med olika lägesfördelar och i olika storlekskategorier, samt inriktning på alla sociala grupper för att kunna bjuda på effektiv marknadsmässig konkurrens gentemot vinstdrivande bostadsföretag.[6]

Oförenliga begrepp?

Den tvådelad hyresmarknadstypologin visade sig vara svår att förena med Esping-Andersens (1990) tes om tre välfärdsregimer. I det följande behandlas regimbegreppet och relationen till maktteorierna, och i synnerhet korporatismen.

Esping-Andersen ger den lilla skaran av nordiska länder en särställning i sin tre världs regimtes. Han lyfter fram de nordiska länderna som länder med den allra högsta grad av avkommodifiering och med ett övergripande välfärdssystem förknippat med det som han kallar för en socialdemokratisk välfärdsstatsregim. Enligt Esping-Andersen utgör dessa fyra länder en egen typ av välfärdsregim.

I den tvådelade bostadstypologin hamnar Sverige och Danmark bland länder med en integrerad hyresmarknad, medan Finland och Norge hör till de länder som har ett dualistiskt hyressystem. De nordiska länderna utgör därför ingen sammanhållen typ när det gäller hyresrätt, såsom Esping-Andersen gör gällande för välfärdstaten i dess helhet.

Den tvådelade hyrestypologin leder till antagandet att den så kallade "nordiska välfärdsmodellen" inte passar in på bostadssektorn. Huruvida den nordiska välfärdsmodellen existerar eller ej är en fråga som här berörs bara indirekt (för en analys av det nordiska bostadssystemet,

se Bengtsson, 2002). En närmare granskning av de två typologierna visar att problemet ligger i hur tre världs tesen behandlar maktteorier och konsekvenserna av detta för hur länderna fördelas mellan regimerna. Här begränsas diskussionen till en granskning av maktdimensionen i Esping-Andersens typologi samt en tillämpning av korporatistisk teori på bostadsdimensionen i välfärdssystemet. Utgångspunkten måste vara regimtesen.

Välfärdsregimteori och maktteorier

I Esping-Andersen (1990) ges aldrig någon entydig definition av det som han kallar för välfärdsstatsregim (*welfare-state regime*). Esping-Andersen för i stället en diskussion om hur klassintressen bidrar till uppkomsten av skillnader mellan olika "välfärdstatsmodeller" (*welfare-state models*).

Esping-Andersen argumenterar för att internationella variationer mellan välfärdstater inte är linjära, utan att de hopar sig i kluster enligt tre "regim-typer" (Esping-Andersen, 1990 s. 26). Det närmaste han kommer ett förklaringsförsök av skillnaderna mellan olika kluster av välfärdsstatsregimer (*regime clusters*)[7] är att lyfta fram tre faktorer av särskild vikt: klassmobilisering (i synnerhet arbetarklassen), klass-politiska koalitionstrukturer samt det historiska arvet av regiminstitutionaliseringen:

> Based on the preceding arguments, three factors in particular should be of importance: the nature of class mobilization (especially of the working class); class-political coalition structures; and the historical legacy of regime institutionalization. (Esping-Andersen, 1990 s. 29)

Retrospektivt ger Esping-Andersen i kapitel 4 en delvis annan definition av begreppet *welfare-state regime* där klassmaktsdimensionen står tillbaka för andra aspekter, främst det som i statsvetenskap ofta kallas för *policy regimes* — regelverket och dess tolkning — samt konsumenternas intressen:

> As we discussed (*sic*) in chapters 1 and 2, the concept of welfare-state regimes denotes the institutional arrangements, rules and understandings that guide and shape concurrent social-policy decisions, expenditure developments, problem definitions, and even the response and demand structure of citizens and welfare consumers. (Esping-Andersen, 1990 s. 80)

Esping-Andersen (1990) bygger sin teori på en nygramsciansk maktanalys som utgår ifrån koalitionsbildning, där vänster- och högerintressen kämpar om en hegemonisk ställning. Liberala regimer domineras av en stark högerpolitik där arbetarklassen splittras och isoleras politiskt. Socialdemokratiska regimer domineras av en stark vänsterpolitik där borgerliga intressen splittras och isoleras politiskt.

Korporatistiska regimer är resultatet av ett dödläge mellan blocken som tvingar fram olika sorters kompromisslösningar. Dessa kompromisslösningar följer vad som utifrån en nygramsciansk analys kan kallas för sekundära sociala divisioner. Vad dessa är kan variera mellan olika länder, menar Esping-Andersen. De kan t.ex. utgöra regionala identiteter i en federalstat, såsom i Tyskland, religiösa klyvningar såsom de s.k. "pelarna" (*pillars*) i Nederländerna, eller etniska grupper, som i Belgien.

Motpolen till den socialdemokratiska välfärds-

regimen är den liberala regimen. Den skapar det residualla välfärdssystemet och är, liksom den socialdemokratiska regimtypen, begränsad till ett fåtal engelsktalande länder (Storbritannien, Irland, Kanada, USA, Australien och Nya Zeeland).

Korporatistiska regimer är resultatet av ett dödläge mellan blocken som tvingar fram olika sorters kompromisslösningar.

Den tredje typen av välfärdsregim, den korporatistiska, skapar ett konservativt välfärdssystem och omfattar i stort sett alla andra länder, något som innebär att de allra flesta länder alltså hamnar i denna stora och restliknande mellangrupp.

Kemeny (1995a) har emellertid hävdat att det finns ett problem med denna klassifiering. Den bygger implicit på "*labour movement theory*" i motsats till korporatistisk teori. Problemet är att Esping-Andersen (1990) inte relaterar sin egen analys till någon av dessa teorier. Detta trots att han ger en av sina tre välfärdsregimstyper benämningen "korporatistisk".

Detta är särskilt bekymmersamt eftersom Sverige och de andra nordiska länderna enligt de flesta av korporatismens analytiker framstår som praktexempel på länder med ett korporatistiskt maktsystem. Lijphart och Krepaz (1991) utförde en meta-analys av huruvida 12 av de ledande korporatismanalytikerna klassificierade 18 industrialiserade länder som korporatistiska eller icke-korporatistiska. Lijphart och Crepaz konstaterade stor enighet bland dessa forskare när det gällde att tillskriva de fyra nordiska länderna en korporatistisk maktstruktur. Norge, Sverige, Danmark och Finland rangordnades på 2a, 3e, 5e, respektive 8e plats bland 18 industrialiserade länder. Paradoxalt nog, rangordnandes de tre större europiska länder nämda av Esping-Andersen som praktexempel på korporatistiska regimer lågt: Tyskland, Frankrike och Italien hamnande på 7e, 12e respektivt 13e plats (Lijphart och Crepats, 1991 fig 1). Detta tyder på förekomsten av en oförklarad hiatus mellan korporatistisk maktteori och Esping-Andersens korporatistiska regimtyp.

Eftersom det enligt Esping-Andersen är regimtypen som bestämmer typen av välfärdssystem, finns det därför goda grunder att ifrågasätta hans tredelade klassificering där en av typerna är korporatistisk medan tre av de mest framstående korporatistiska länderna analyseras som icke-korporatistiska välfärdsregimer och tillsammans med Finland bildar en egen typ av välfärdsregim — den socialdemokratiska regimen — som inte har något med korporatism att göra (Kemeny, 1995a).

I stället för Esping-Andersens lösning kan det vara befogat att dela på den korporatistiska gruppen. Järntriangeln mellan stat, kapital och arbete behöver inte resultera i ett fast och oupplösligt dödläge. Ett fast dödläge mellan arbete och kapital i korporatismen måste betraktas som en möjlig utgång av flera. Maktbalansen mellan blocken kan också bygga på en kompromiss där en av parterna har ett övertag som ger fördel till den starkare parten utan att kompromissen för den skull behöver upphöra.

Ett annat sätt att uttrycka variationerna i korporatistiska maktsystem är att beskriva dels ett

korporatistiskt system som *arbetarstyrd korporatism* där arbetarna har relativt stark ställning dels ett korporatistiskt system som *kapitalstyrd korporatism* där kapitalet har övertag. Kompromissen mellan blocken kvarstår.[8] Skillnaden ligger i den riktning åt vilken maktbalansen lutar, samt i hur kraftig lutningen är.

Principskillnaderna mellan Esping-Andersens tredelade typologi och en höger-vänsterskala av välfärdsregimtyper, där korporatistiska länder har sina givna plats, kan framställas på följande sätt: Eftersom de fyra nordiska länderna enligt Lijphart och Krepaz (1991) betraktas som starkt korporatistiska av korporatismforskare, betyder det att för att kunna förena Esping-Andersens socialdemokratiska regimtyp med korporatistisk maktteori måste den likställas med arbetarstyrd korporatism. För att uttrycka det på ett annat sätt: antingen är den socialdemokratiska regimtypen bara en teoretisk kategori och existerar inte i något verkligt samhälle eftersom de nordiska länderna har starka korporatistiska drag, eller så är den socialdemokratiska regimtypen en form av arbetarstyrd korporatism där arbetarklassens inflytande är så pass starkt att skillnaden mellan arbetarstyrd korporatism och den vänster-hegemoniska koalitionen minimeras. Motsvarande gäller inte för liberala regimer, och i synnerhet inte för engelsktalande länder, där den korporatistiska maktstrukturen lyser med sin frånvaro.

Samtidigt måste man kom ihåg att för Esping-Andersen utmärktes länder med en korporatistisk välfärdsregim av att de sociala skiljelinjerna i många fall är icke-klassbaserade, såsom etniska grupper, religion eller språk. Det betyder inte att kapital och arbete inte fortfarande utgör det samhälleliga fundamentet, bara att de främst framstår genom andra sociala skiljelinjer än klassmotsättningar.

Tabell 2: Esping-Andersens tre typer av välfärdsregimer jämförda med en vänster-höger skala av välfärdsregimtyper

Regimtyp	En höger-vänster skala av regimtyper
Liberal	Högerhegemonisk koalition
	Kapitalstyrd korporatism eller svag högerhegemonisk koalition
Korporatistisk	Maktbalansens korporatism eller dödläge/icke-hegemoni
	Arbetarstyrd korporatism eller svag vänsterhegemonisk koalition
Socialdemokratisk	Vänsterhegemonisk koalition*)

*) Det är viktigt att notera att den socialdemokratiska välfärdsregimen faller bort eftersom de länder som utgör typen är korporatistiska och därför räknas som arbetarstyrd korporatism. Vänsterhegemoniska koalitioner är snarare en teoretisk kategori som inkluderas för helhetens skull, och mest liknar de forna öststaterna.

Sektorsregimer

Esping-Andersen ägnar en del av *The Three Worlds of Welfare Capitalism* åt det som han kallar för *pensionsregimer* och *arbetsmarknadsregimer* (Esping-Andersen, 1990 kap.4, respektive kap.6). Han begreppsliggjorde inte själv någonting som man skulle kunna kalla för en *välfärdssektorsregim*. Men det kan vara värt att fundera kring vad man skulle kunna mena med *pensionsregim*, *arbetsmarknadsregim*, och andra regimer som utgör delmängder av en välfärdsregim.

Min egen tolkning är att även om man klassificierar ett lands välfärdsregim som höger-hegemonisk, korporatistisk osv., kan det ofta uppstå stora skillnader mellan välfärdssektorer i maktbalansen mellan olika intressen. Det kan vara så att medan arbetarintressen är starka i en sektor — till exempel hyresgäster i bostadssektorn eller facken i arbetsmarknadssektorn — kan de vara svagare i en annan sektor, till exempel pensionärsföreningar i pensionssektorn. Hur pass arbetarstyrda olika sektorer är kan då variera oavsett hur hela välfärdssystemet ser ut. Det i sin tur kan påverka utformningen av både själva sektorn och välfärsregimen som ett enhelhetligt system.

En sektorsregim är i denna mening en välfärdsdimension där vissa sektorsaktörer har en förskansad roll. För att tillämpa Esping-Andersens definition av en välfärdsstatsregim som återgavs i det första stycket av denna artikel på en sektorsregim skulle en sektorsregim vara resultatet av "klassmobilisering (i synnerhet av arbetarklassen), klass-politiska koalitionstrukturer samt det historiska arvet av regiminstitutionaliseringen" (min översättning).

En bostadsregim kan, till exempel, representeras av vinstdrivande hyresbolag, privata och fackliga byggbolag, allmännyttiga bostadsbolag, hyresgästorganisationer, villaägare, bostadskooperativrörelser, kooperativa hyresrättsorganisationer, hemlösas föreningar, m.fl. — alla med varierande inflytande på bostadspolitikens utformning (för en diskussion om korporatismen i Sveriges bostadssektor se Bengtsson, 2002).

Vilka konstellationer som är av intresse och hur deras respektive styrkeförhållanden ser ut avgör de rådande maktförhållandena i en sektorsregim, som i sin tur lämnar efterverkningar på bostadspolitiska beslut och i längden på bostadssektorns utformning. Det kan naturligtvis variera mycket både från ett land till ett annat och över tid som en följd av förskjutning i maktbalansen mellan olika sektorsintressen.

Nästa avsnitt utgår från den tvådelade typologin utvecklad i Kemeny (1995) som bygger på två skilda sätt att utforma hyresmarknaden. I resten av artikeln behandlas bostadssektorn som en sektorsregim.

Korporatism och bostadsregimer

Hur förhåller sig då korporatismen till den tvådelade bostadstypologin — det dualistiska hyressystemet och den integrerade hyresmarknaden? Lijphart och Krepaz (1991) har redan citerats som praktexempel på korporatism i en allmänn hänvisning till de nordiska länderna. Här tar vi en närmare titt på deras rangordning av 18 länder. Om man jämför den tvådelade bostadstypologin med Lijphart och Krepaz' (1991) meta-analys av korporatism framträder

ett påfallande samband.

I tabell 3 rangordnas länder efter graden av samstämmighet bland 12 ledande forskare i fråga om respektive lands status som korporatistiskt eller icke korporatistiskt. Ju högre plustalet är desto enigare är forskarna om att ett land präglas av korporatism. Ju högre minustal desto enigare är forskarna om att landet *inte* är korporatistiskt. Ju närmare noll man kommer desto större är oenigheten — och därmed osäkerheten om landets korporatistiska prägel.

Tabell 3: Rangordning av 18 länder som korporatistiska eller icke-korporatistiska

	Land	Grad av enighet bland experter	Typ av hyres-system
1	Österrike	+1,600	integ
2	Norge	+1,531	dual
3	Sverige	+1,396	integ
4	Nederländerna	+1,006	integ
5	Danmark	+0,518	integ
6	Schweiz	+0,505	integ
7	Tyskland	+0,480	integ
8	Finland	+0,427	dual
9	Belgien	+0,258	dual
10	Japan	+0,053	dual
11	Irland	-0,528	dual
12	Frankrike	-0,725	integ
13	Italien	-0,851	dual
14	Storbritannien	-0,862	dual
15	Australian	-1,025	dual
16	Nya Zeeland	-1,106	dual
17	Kanada	-1,335	dual
18	USA	-1,341	dual

integ = integrerad hyresmarknad
dual = dualistiskt hyressystem

Källor: Kolumn 1 & 2: Lijphart och Krepaz (1991, tabell 1), kolumn 3: Kemeny (1995b).

Vid sidan om denna rangordning har angivits vilken typ av hyressystem varje land har, för att avgöra om det kan finnas ett samband med korporatism eller ej. Resultatet visar att korporatistiska länder har en klar tendens att också ha en integrerad hyresmarknad.[9]

Tabellen visar att de sex länder som har en integrerad hyresmarknad — Österrike, Sverige, Nederländerna, Danmark, Schweiz och Tyskland — hamnar högst upp i tabellen och belägger sex av de sju första placeringarna. Intressant nog är det enda undantaget Norge, som har ett dualistiskt hyressystem men som rangordnas tvåa som korporatistiskt. Samtidigt hamnar de fem engelsktalande länder som alla har ett dualistiskt hyressystem längst ner i tabellen.

Kontrasten mellan korporatistiska länder med en integrerad hyresmarknad och icke-korporatistiska länder inom den liberala regimtypen med ett dualistiskt hyressystem kan knappast vara tydligare.

Makt och kompromisser

Tabellen antyder att det kan finnas en koppling mellan länder med en integrerad hyresmarknad och länder med ett statsskick kännetecknat av korporatistiska maktrelationer. Naturligtvis måste denna relation undersökas mer ingående. Därför kommer den här att betraktas som

utgångspunkt för en vidare diskussion. Hur skulle man kunna tänka sig att förklara tendensen till en koppling mellan korporatism och integrerade hyresmarknader i förhållande till den lika starka kopplingen mellan icke-korporatistiska länder och det dualistiska hyessystemet?

En möjlig förklaring som är värd att undersöka skulle vara att eftersom den integrerade hyresmarknaden likställar två eller fler olika hyresrättsliga ägarformer, krävs det att det finns påtryckningsgrupper som vill att andra ägarformer — och inte bara vinstdrivande hyresrätt — ska kunna etablera sig på hyresmarknaden. Drivkraften bakom detta skulle vara politiskt stöd från olika partier som antingen ingår i en hegemonisk koalition eller vars stöd behövs av en minoritetsregering. Varför skulle ett flerpartisystem gynna diversiteten mer än ett tvåpartisystem?

De fem engelsktalande länder som hamnar på de fem bottenplaceringarna i tabell 3 har alla tvåpartisystem. Det medför periodiska maktskiften som skapar en polarisering. Det som ett parti är för motarbetas av det andra. Partierna fungerar som motbilder av varandra. Här finns det litet eller inget behov av, eller utrymme för, kompromisslösningar. Ett extremt exempel är den brittiska stålindustrin som förstatligades av Labour under 40-talet, privatiserades av de konservativa under 50-talet, återförstatligades av Labour under 60-talet och återprivatiserades av de konservativa under 70-talet.

I ett sådant polariserat politiskt system finns mindre intresse för de hyresmarknadsmässiga kompromisslösningar som den integrerade hyresmarknaden förutsätter. Med bara två partier blir det dessutom mindre politiskt stöd för olika ägarformer inom hyresrätt och därmed mindre utrymme för den variation av hyresmarknadsaktörer som kan uppstå vid flerpartikoalitionsbildning eller minoritetsregeringar där många intressen måste beaktas.

Storbritannien är ett slående exempel på detta. Labour hade för länge sett den brittiska särnyttan (*council housing*) som "sin" besittningsform. Meningen var att, utan att upprätta en integrerad hyresmarknad, delvis försöka konkurrera ut privat hyresrätt genom att helt enkelt bygga ut särnyttan till en dominerande ställning. I vissa nordliga kommuner kom man nära detta mål.

Samtidigt har forskningen visat att Labourpartiet var mycket mistänksamt mot andra självkostnadskonkurrenter till council housing, som privatägda välgörenhetsstiftelser (de kväkarägda Rowntrees och Cadburys bostadssiftelser i York respektive Birmingham, till exempel). De var rädda att konkurrensen skulle försvaga etableringen av council housing (Malpass, 2000, 2001, Garside, 2001).

De konservativa stödde utbyggnaden av council housing efter andra världskriget, men deras huvudintresse var att gynna äganderätt och privat hyresrätt. De konservativas utförsäljning av council housing till rea-priser under Thatcher blev dödsstöten för ett marknadsmässigt självkostnadsalternativ till privat hyresrätt.

Korporatistiska maktsystem, å andra sidan, framkallar behovet av att åstadkomma kompromisser. Korporatistiska kompromisslösningar tvingar fram en politisk lösning som beaktar flera olika intressen. En partipolitisk sammansätt-

ning där koalitioner och minoritetsregeringar är normen kan vara en del av förklaringen till uppkomsten av en integrerad hyresmarknad, därför att kännetecknet för en sådan är att vinstdrivande hyresrätt utsätts för konkurrens från självkostnadsbaserade bostadsförsörjare. Dessa kan uppträda i många olika former, som kommunägda företag, ideella föreningar, stiftelser och hyreskooperativ — och även privatägda självkostnadsföretag. I vissa länder finns det bara en huvudalternativ ägandetyp till vinstdrivande bostadsföretag, men som vi har sett i andra länder kan det finnas ett mylleer av olika självkostnadsaktörer.

En hypotes är därför att varje lands konstellation av ägandeformer på den integrerade hyresmarknaden speglar de intressen som är — eller vid ett avgörande skede av hyresmarknadsbildningen har varit — representerade eller förespråkade av olika koalitionsmedlemmar eller av en bred samling av partsintressen.[10]

I denna bemärkelse kan den integrerade hyresmarknaden som en typ av marknadsbildning uppfattas som ett uttryck för viljan att skapa jämlika villkor för olika hyresrättsliga ägarformer. Ett sådant policyutslag kan ses som ett led i en koalitionsbildning där skapandet av en bred uppgörelse är en förutsättning eftersom den integrerade hyresmarknaden skapar utrymme för deltagandet på lika villkor på marknaden för flera typer av bostadsaktörer, däribland självkostnadsaktörer.

Längre än så kan man inte komma utan en närmare undersökning av kopplingen mellan politiska partier och hyresrättsligga ägarformer i olika länder. Men det kanske duger som utgångspunkt för preliminära hypoteser när det gäller utformningen av det som i det följande komma att kallas *bostadsregimer*.

I tabell 1 redovisades relationen mellan Esping-Andersens tre välfärdsregimstyper och en höger-vänster skala av välfärdsregimstyper. Genom att tillämpa samma principer på bostadsregimer kommer vi fram till tabell 4. Då hamnar den högra kolumnen av tabell 1 i den vänstra kolumnen av tabell 4, med undantag för den vänsterhegemoniska koalitionen (se fotnot 9).

I den högra kolumnen finns fyra bostadsregimstyper, varav tre är variationer av den integrerade hyresmarknaden. Men även inom dessa fyra kategorier finns gradskillnader både mellan länder och inom ett land mellan olika tidsperioder. Här följer en översiktlig diskussion om några av de mest påtagliga skillnaderna.

Tabell 4: Maktsystem och bostadsregimer

En höger-vänster skala av maktsystem	Bostadsregim
Högerhegemonisk koalition	Dualistiskt hyressystem
Kapitalstyrd korporatism	Självkostnadspåverkad integrerad hyresmarknad
Maktbalansens korporatism	Självkostnadsstyrd integrerad hyresmarknad
Arbetarstyrd korporatism	Självkostnadsdominerad integrerad hyresmarknad

1. Högerhegemoniska koalitioner och det dualistiska hyressystemet. En högerhegemonisk koalition utgör grunden för skapandet och upprätthållandet av ett dualistiskt hyressystem där självkostnadsverksamheten begränsas och förstatligas . Den införlivas i en offentligstyrd planekonomi och utformas som en fattigbostadssektor (särnyttan).

Men även det dualistiska hyressystemet kan se ut på olika sätt, bland annat beroende på hur långvarig och hur starkt befäst högerhegemonin är. Av tabell 2 framgår det att skillnaderna mellan länderna är stora. Bara mellan de tre länderna med dualistiska hyressystem i tabell 2 varierar särnyttan som en andel av hela bostadsbeståndet från 5 till 20 procent. I Kanada, Australien och Nya Zeeland är särnyttans andel cirka 5 procent. Å andra sidan var särnyttan i England så stor som 33 procent fram till slutet av 70-talet och ännu större var den i Skottland.

Motsatsen gäller den vinstdrivande hyresrätten som varierar mellan 10 och 25 procent av bostadsbeståndet. I länder där det finns en stor särnyttesektor utgör vinstdrivande hyresrätt en liten andel av beståndet, medan i länder där särnyttesektorns andel är liten vinstdrivande hyresrätt utgör en hög andel av beståndet. I England uppgick till exempel när särnyttan var som störst vinstdriven hyresrätt till bara 4-5 procent av bostadsbeståndet. Inte i något land hittar man en stor särnyttig planekonomi vid sidan av en stor vinstdrivande hyresmarknad.

Orsaken till detta är att ju strängare inkomstprövningen är i fattigbostadssektorn desto högre andel av särnyttans hyresgäster utgörs av fattiga eller till och med utblottade i länder där det finns en stark högerhegemoni. Detta i sin tur betyder att även mindre fattiga hushåll tvingas ut på den vinstdrivande hyresmarknaden där hyresavtal ofta bara gäller för en månad och som mest två år och där hyresvärden har nästan oinskränkt vräkningsrätt. Valet för de allra flesta hushåll i ett sådant hyressystem står mellan å ena sidan vinstdriven hyresrätt med höga hyror och svagt besittningsskydd och å andra sidan äganderätt. Då är det inte konstigt att de allra flesta hushåll väljer äganderätt, och att det i dessa länder finns ett stort slumbestånd.

Hypotes 1: Ju starkare befäst högerhegemonin är desto mindre blir självkostnadssektorn, och ju mer planekonomisk blir styrningen av särnyttan, samtidigt som den vinstdrivande hyresmarknaden utgör en större andel av hyresbeståndet.

2. Korporatismen och den integrerade hyresmarknaden

(a) Kapitalstyrd korporatism och *den självkostnadspåverkade* hyresmarknaden: I länder där korporatismen är kapitalstyrd kan man förvänta sig att den integrerade hyresmarknaden utformas på ett sådant sätt att självkostnadsinslaget blir begränsat och utgör en minoritet av beståndet. Detta i sin tur gör att självkostnadsbostadsförsörjarna får en begränsad inverkan på hyresmarknaden.

I några länder med en integrerad hyresmarknad utgör självkostnadsverksamheten bara en liten andel av marknaden. Detta gäller främst Tyskland och Schweiz. Båda ländernas integrerade hyresmarknad präglas av en mångfald av hyresrättsliga ägarformer.

När det gäller Tyskland är det inte ens lätt att urskilja vilka som är självkostnadsbaserade och

vilka som är vinstdrivande. Det finns dessutom några mellanformer — så kallade *limited-profit rental companies* där vinsten regleras.

I Schweiz har hyresmarknaden också en mångfald av hyresvärdstyper, dock försvåras landets sekretessbelagda egendomslagar en kartläggning; men med högsta sannolikhet utgör båda ländernas självkostnadsinslag på hyresmarknaden mindre än 20-25 procent av hyresbeståndet. På en sådan marknad har självkostnadsförsörjarna en dämpande effekt på hyresnivåarna, och de påverkar snarare än styr eller dominerar hyresmarknaden i alla avseenden (som till exempel att vara normgivande för bostadsstandard, besittningsskydd, och andra boendeförhållanden).

Hypotes 2: Ju tydligare kapitalstyrd är korporatismen desto mindre blir självkostnadssektorns marknadsandel och desto svagare blir självkostnadssektorns inverkan på hyresmarknaden.

(b) Maktbalansens korporatism och den *självkostnadsstyrda* hyresmarknaden: I länder där maktbalansen mellan korporatistiska partsintressen är i jämvikt kan man förvänta sig att den integrerade hyresmarknaden utformas på ett sådant sätt att självkostnadsförsörjarna utgör en tillräckligt stor andel av marknaden för att kunna inta en marknadsledande ställning. I både Danmark och Sverige är självkostnadssektorn ungefär lika stor som den vinstdrivande sektorn. Men medan självkostnadsförsörjningen i Sverige sköts av kommunägda aktiebolag, är självkostnadssektorn i Danmark privatägd av stiftelser och dessutom med ett starkt inslag av hyresgästbestämmande. Österrike är ett annat exempel på en självkostnadsstyrd integrerad hyresmarknad, där självkostnadssektorn är mindre monolitisk än i både Sverige och Danmark.[11]

Hypotes 3: Då den korporatistiska maktbalansen är jämn mellan blocken blir självkostnadssektorn jämnstor med den vinstdrivande sektorn. Desto mer sannolikt är det att självkostnadssektorn intar en marknadsledande roll på den öppna hyresmarknaden.

(c) Arbetarstyrd korporatism och den *självkostnadsdominerade* hyresmarknaden: Bara i Nederländerna har självkostnadsbaserade bostadsförsörjare en dominant ställning på hyresmarknaden, med en ägarandel av cirka 80 procent av beståndet. Självkostnadsverksamheten drivs i form av privata stiftelser ofta med rötter i religiösa rörelser. Denna dominans gör att hyresmarknadens villkor i stort sett bestäms av självkostnadssektorns förutsättningar. En intressant reform under 90-talet var att statliga subventioner togs bort helt och hållet och i gengäld avskrevs de resterande offentliga pantskulderna på beståndet. Resultatet av detta blev att självkostnadsstiftelser numera drivs med låga kapitalkostnader (hög soliditet) och med en högre grad av självständighet gentemot staten.

Ett problem med denna indelning är dock att den självkostnadsdominerade hyresmarknaden representeras bara av ett land, Nederländerna, som dessutom knappast kan beskrivas som ett exempel på arbetarstyrd korporatism. Det gör det svårt att skilja ut självkostnadsdominerade hyresmarknader som en typ för sig, och i synnerhet inte som en marknadstyp som finns i samband med arbetarstyrd korporatism. Denna kategori måste därför betraktas som hypotestisk, och

Nederländerna placeras bland länder präglade av maktbalansens korporatism och med självkostnadsstyrd hyresmarknad.

Slutsatser

I denna artikel har hävdats att det som Esping-Andersen kallar för den socialdemokratiska välfärdsregimstypen i själva verkat är en variant av korporatism. Om man bortser från välfärdsregimen som helhet visar det sig att bostadssektorns utformning i ett antal länder tyder på en stark koppling mellan korporatistiska maktstrukturer och integrerade hyresmarknader. Motsatsen är kopplingen mellan icke-korporatistiska maktstrukturer och en stark högerpolitik och dualistiska hyressystem.

Det finns några allmänna iakttagelser som kan härledas från denna diskussion. Ibland hävdas det att skapandet av en fri hyresmarknad åstadkommer man med avreglering och genom att staten drar sig tillbaka från marknaden. Först och främst kan man konstatera att den så kallade "fria" vinstdrivna hyresmarknaden ingalunda är ett resultat av *laissez-faire* liberalism under en passiv nattväktarstat. Tvärtom är den fria hyresmarknaden ett resultat av en konsekvent politisk strategi som kräver kraftigt statligt ingripande av nästintill öststatsmått. Den fria vinstdrivna hyresmarknaden upprätthålls genom skapandet av en offentligägd kommandoekonomisk bostadssektor där självkostnadsverksamheten tyglas och hindras från att delta på den öppna hyresmarknaden. Den fria hyresmarknaden är således inte alls fri. Den kan i stället beskrivas som en vinstdriven hyresmarknad skapad genom att självkostnadsverksamhet utestängs från marknaden och staten därmed skyddar marknaden från självkostnadskonkurrens.

Den integrerade hyresmarknaden är — precis som den vinstdrivna — en strategisk policyskapelse, en social konstruktion. Det gäller att ge näring och stöd till den lilla och outvecklade självkostnadssektorn genom både subventioner och marknadsreglering. Allt eftersom självkostnadssektorn blir både ekonomiskt starkare (främst hyreskonkurrensmässigt) och mer heltäckande i utbudet kan man inleda en gradvis nedtrappning av skyddet. Nedtrappningen måste införas i takt med självkostnadssektorns ökade konkurrenskraft. "Tajming" är nyckeln i denna process. Avreglering och avsubventionering ska varken vara förhastad eller fördröjd. Syftet ska vara att uppnå maximal avveckling av subventioner och reglering samtidigt som självkostnadssektorn har nått jämställdhet med den vinstdrivande hyressektorn. Sedan får de konkurrera på lika villkor. Dock är en sådan smidig lösning mycket svår att åstadkomma.

Utvecklingen av den integrerade hyresmarknaden beror på maktförhållandena inom bostadsregimen. Man kan anta att ju starkare höger- och kapitalintressena är, desto mindre och svagare blir självkostnadsinslaget på hyresmarknaden. Maktbalansen kan dock ändras. En hittills stark självkostnadssektor kan även försvagas kraftigt, till exempel genom att staten tvingar fram utförsäljning av självkostnadsbeståndet till realisationspriser. En sådan politisk helomvändning är tecken på en förändrad maktbalans inom en bostadsregim.

Det som är mest slående när det gäller svensk

bostadspolitik är avsaknaden av en strategisk diskussion om självkostnadsprincipens roll på hyresmarknaden. Alltsedan 40-talet har det rått — och råder fortfarande — en kompakt tystnad om allmännyttans långsiktigt strategiska policyroll på hyresmarknaden. Det tyder på en bräcklig maktbalans i bostadsregimen, något som motverkar tydlighet i den politiska diskursen.

De engelsktalande ländernas forskningsdominans har gjort att bostadsforskningen koncentrerats på det dualistiska hyressystemet, även om själva begreppet *det dualistiska hyressystemet* är mindre välkänt. Men det engelska tänkesättet överförs ofta till andra länder. *Allmännyttan*, till exempel, översätts vanligtvis med *public housing*, utan att det klargörs att de ingår i skilda marknadskonstruktioner och därmed har helt olika roller. På det sättet skapar man en glidning mellan forskarnas beskrivning av olika hyressystem som gör att den integrerade hyresmarknaden osynliggörs.

Delvis på grund av denna kulturella glidning, vet vi relativt litet om den integrerade hyresmarknaden, dess dynamik och hur den skiljer sig mellan olika länder. Även inom svensk bostadsforskning är man relativt ovetande om ursprunget till de ideer som den svenska hyresmarknaden vilar på. Att den tredje vägens politik inte är ett egenartat svenskt påhitt utan måste förstås i sin internationella kontext kommer säkert som en överraskning för många. Att Sverige har en integrerad hyresmarknad som genomgår en gradvis avreglering, påbörjad redan på 60-talet, är också ett faktum som många inte känner till.

Bostadsforskningen är i stort behov av ett maktinriktat perspektiv. Vilka marknadsintressen är inflytelserika i bostadspolitiken och hur fungerar samspelet mellan olika intressegrupper?

Särskilt intressant i detta sammanhang är att i dagens Sverige gör upp marknadsintressen om en ny hyressättningspolitik. Hyresgästsföreningen, SABO (Sveriges Allmännyttiga Bostadsföretags Organisation) och Fastighetsägarna har nyligen kommit överens om att delvis överge bruksvärdesprincipen i hyressättningen, genom att frisläppa hyressättningen för nybyggda bostäder.[12]

Dessa tre intressegrupper utgör en järntriangel inom hyresmarknadspolitiken som ett utslag av korporatismen inom bostadsregimen. Men hur ser maktstrukturen ut i resten av bostadssektorn, och vilka påtryckningsmöjligheter har andra marknadsintressen, som byggföretag, arkitekter, planerare, villaägarförbundet, HSB, Riksbyggen, bostadsforskningsenheter, m.m.?

Bostadsforskning gynnas inte bara av teorier som utvecklas i sociologi, statsvetenskap och andra närliggande discipliner. Bostadsforskningen skulle också kunna utgöra ett testfält för teoriernas tillämpning. Maktteorier, och i synnerhet korporatismen, är just en sådan teori som skulle kunna testas inom bostadssociologi.

Bostadssektorn är en välfärdspelare, i gränslandet mellan stat och marknad, och besitter just de egenskaper som gör den till ett utmärkt provfält för maktstudier. Den integrerade hyresmarknaden, med sin tydliga koppling till korporatistiska maktstrukturer, utgör i sin tur ett utmärkt fält för analys av korporatistisk teoribildning.

Abstract

Housing has been described as "the wobbly pillar under the welfare state". Unlike the other three pillars - education, health and social security - housing is largely a market commodity modified by subsidies and regulation. This makes it a potentially fruitful welfare sector to examine the interplay between market interests and policy-making. This article considers the relationship between rental housing and the welfare state in terms of regime theory. Rental housing systems are divided into two two types: dualist (profit-rental market and residual public poor housing sector) and unitary (not-for-profit integrated into the market). Taking Esping-Andersen's Three Worlds of Welfare thesis as a starting point, no Nordic social democratic regime type can be identified for housing, but in relation to classic corporatist theory, unitary rental markets are clearly associated with corporatist societies. The discussion concludes with a consideration of sector regimes in general and housing regimes in particular. It is concluded that theories of power should be more widely applied to housing, and that housing can provide an invaluable empirical laboratory for refining our understanding of both sector regimes and welfare regimes.

☆

Nyckelord: Housing, corporatism, welfare, regime, dualist rental market, unitary rental market.

★ Noter

Jag vill tacka Evert Vedung, Bo Bengtsson och Hannu Ruonavaara för deras kommentarer, samt Christina Thunwall för språkgranskningen.

[1] Det var kapitalflykten från fastigheten till krigsmaterielindustrier under andra världskriget som utlöste upprättandet av den svenska integrerade hyresmarknaden.

[2] Gunnar Myrdal var bostadsminister under de år då den moderna bostadspolitiken utformades i Sverige. Eftersom han var mycket välkänd världen över är hans omfattande brevväxling med forskare och politiker i många länder en potentiell guldgruva för att kunna fastställa en koppling mellan svensk bostadspolitik och tyska ordoliberala idéströmningar. Hans brevsamling utgör över 100 000 poster och finns bevarad på Arbetarrörelsens arkiv i Stockholm. Förhoppningsvis blir denna samling föremål för granskning av tyskspråkiga bostadsforskare.

[3] Ordoliberalernas strävan att skapa mångfaldiga socialmarknadslösningar återspeglas i de tysktalande länderna där ett gemensamt språk banade vägen för större inflytande av ordoliberala tänkande, och ett antal framstående ordoliberaler fick professortjänster vid universitet i Schweiz och Österrike. Kulturella faktorer spelade också in i utformandet av ländernas integrerade hyresmarknader. Det är kanske inte en tillfällighet att den svenska lösningen utifrån mer centraliserade statstraditioner byggde på en stark offentlig sektor, med statligt stöd till, landets kommunalägda bolag, medan lösningen i Danmark var mer privatpräglad.

[4] Kooperativ hyresrätt finns också i Sverige men verksamheten är fortfarande mycket begränsad.

[5] Länderna befinner sig i en övergångsperiod kännetecknad främst av en långsam uppluckring av hyressreglering. I Sverige har avregleringen pågått alltsedan 60-talet. För en närmare analys se Kemeny (1998a).

[6] Den bästa svenska skildringen av denna politik är fortfarande Boberg et al (1974).

[7] Esping-Andersen använder begreppet welfare-state regimes (välfärdsstatsregimer) men är inte konsekvent i sin användning. Det finns en svärm av begrepp där ordet regim ingår. Ibland refereras till regimer, regimtyper och

regimklungor. Längre fram nämns market-biassed regimes (s.103), socialist regimes (s.136ff), distribution regimes (kap.5), pension regimes (s.120ff) och labor-market regimes (kap.6). Vi kommer i fortsättningen i stället för att referera till välfärdsstatsregim att använda begreppet välfärdsregim, ett begrepp som Esping-Andersen inte använder själv men som har blivit allmänt inom välfärdsforskningen när man refererar till The three Worlds of Welfare Capitalism.

[8] Begreppet arbetarstyrd korporatism (labour-led corporatism) användades ursprungligen i en analys av svensk hyrespolitik (se Kemeny, 1992b).

[9] Man kan fråga sig om länderna har ändrat styrelseskick eller hyremarknadssystem sedan 90-talet. Maktutredningen (SOU 1999:242) finner att "korporativismen förtvinar gradvis men lever fortfarande". Varken styrelseskick eller hyresmarknadssystem bruka ändras så pass snabbt att en decennium gör så stora skillnader.

[10] Denna hypotes är en variant av Lipset och Rokkans tes att partisystemen återspeglar de politiska klyftorna vid tidpunkten för demokratins genombrott (Lipset och Rokkan, 1967 ss.30, 50-55. Se Bengtsson, 1995 för en tillämpning av denna "path-dependency"-tes inom svensk bostadspolitik.

[11] Dels kanske på grund av ett starkare ordoliberal inflytande som i Schweiz. Dessutom är hyresmarknaden i Österrike oproportionerligt koncentrerad till Wien, där en historiskt starkt befäst vänsterstyrning av kommunen har satt sitt prägel.

[12] https://www.hyresgastforeningen.se/eprise/main/hgf/index.html. Press release, 16 januari 2003

★ Referenser

Bengtsson, B. (1995) *Organisationerna och bostadspolitiken i Sverige – ett avvikande fall?* Forskningsrapport Institut för bostadsforskning, Uppsala universitet

Bengtsson, B. (2002) "Path-dependency in housing: the puzzle of the Nordic Housing Regimes" uppsats presenterad vid NSBB Nordiskt seminarium om urban- och boendeforskning, Helsingfors, 17-19 november

Bengtsson, B.; Kemeny, J. (1997) "Från en generell marknadspolitik till en bostadspolitik för "dom andra"" i B. Turner och E. Vedung (*reds*) *Bostadspolitik för tjugohundratalet: återtåg och nya värden* Gävle: Meyer: 17-34

Boberg, K., Lorentzon, M., Lundgren, R., Löwendahl, B., Modh, B., Nilsson, K., Wikner, C.-E. (1974) *Bostad och kapital: en studie av svensk bostadspolitik* Stockholm: Verdandi-debatt, Prisma

Esping-Andersen, G. (1990) *The three worlds of welfare capitalism* Cambridge: Polity Press

Garside, Patricia (2001) "Reassessing voluntary action in English housing provision post 1900" *Journal of Social Policy* 30 (4):613-636

Kemeny, J. (1981) *The myth of home ownership: public versus private choices in housing tenure* London: Routledge

Kemeny, J. (1992a) *Housing and social theory* London: Routledge

Kemeny, J. (1992b) "Swedish rent-setting policy: labour-led corporatism in a strategic policy area" *International Journal of Urban and Regional Research* 16 (4): 555-570

Kemeny, J. (1995a) "Theories of power in the "The Three Worlds of Welfare Capitalism" *Journal of European Social Policy* 5 (2): 87-96

Kemeny, J. (1995b) *From Public Housing to the Social Market: rental policy strategies in comparative perspective* Routledge, London

Kemeny, J. (1997) "European Social Rental Markets" *Institute for Housing Research Working Paper* 3, Uppsala University

Kemeny, J. (1998a) "Sveriges hyresmarknad – från reglering till den sociala hyresmarknad" *Nordisk Administrativt Tidskrift* Häfte 79 (2): 125-132

Kemeny, J. (1999) "En social hyresmarknad? Hotet mot den tredje vägens bostadspolitik" *Häften för Kritiska Studier* 32 (4): 41-50

Lijphart, A., Crepaz, M. (1991) "Corporatism and consensus democracy in eighteen countries: conceptual and empirical linkages" *British Journal of Political Science* 21 (2): 235-246

Lipset, S.M., Rokkan, S. (1967) "Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction" ss.1-64 i S.M. Lipset och S. Rokkan (*reds*) *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives* New York: the Free Press

Malpass, P. (2000) "The discontinuous history of housing associations in England" *Housing Studies* 15 (2): 195-212

Malpass, P. (2001) "The uneven development of "social rented housing": explaining the historically marginal position of housing associations in Britain" *Housing Studies* 16 (2): 225-242

SOU (1999) *Avkorporativisering och lobbyism – konturerna till en ny politisk model* Demokratiutredningens forskarvolym VIII. SOU 1999:121

Stephens, M., Burns, N., MacKay, L. (2003) "The limits of housing reform: British social rented housing in a European context" *Urban Studies* 40 (4): 769-789

Torgersen, U. (1987) "Housing: the wobbly pillar under the welfare state" i B. Turner, J. Kemeny och L. Lundqvist (*reds*) *Between State and Market: housing in the post-industrial era* Stockholm: Almqvist and Wiksell International: 116-126

Wilensky, H. L.(1975) *The Welfare State and Equality: structural and ideological roots of public expenditure* Berkeley: University of California Press

bokaktuellt från Boréa:

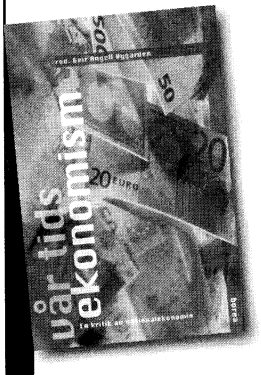

Vår tids ekonomism

red. Geir A Öygarden

Inför folkomröstningen om svenskt EMU-medlemskap har vi dagligen försetts med politiska argument för eller mot euron. Många av argumenten har sagts vila på nationalekonomisk grund, men ändå ofta lett fram till helt skilda ståndpunkter. Hur exakt är egentligen den moderna nationalekonomin?

I boken "Vår tids ekonomism" analyseras hur några av nationalekonomins grundantaganden förmedlas och — inte minst — hur de *inte* förmedlas. Vad händer när man tömmer komplexa ekonomiska modeller på sociala sammanhang? Vilka föreställningar om människors sociala liv är det som ligger till grund för nationalekonomisk teori? Hur används nationalekonomin i det politiska spelet?

Författare: Ola Agevall, Göran Collste, Roland Granqvist, Gert Helgesson, Lars Ingelstam, Kerstin Jacobsson, Hans Lind, Lars Udehn, Geir Angell Øygarden.

www.borea.nu